

Ю. С. Рєпіна, кандидат економічних наук, доцент, науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID ID: 0000-0002-3157-3181

СВІТОВІ СТАНДАРТИ ТА ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СУДОЧИНСТВІ¹

Постановка проблеми. Характерними ознаками сьогодення все більш наочно стають якісні зміни, що активно і прискорено впливають майже на кожну сферу людської діяльності. Науково-технічна революція (далі – НТР) – процес триваючий, який, розпочавшись у Середні віки з появи праць М. Коперника та І. Ньютона, продовжується і в наш час завдяки докорінним зрушенням наукового знання і техніко-технологічного прогресу. У середині ХХ ст. з’являються і стрімко розвиваються інформаційні технології (далі – ІТ), створюється перший комп’ютер. Такі технології за своєю сутністю є інноваційними. Так, досягненням комп’ютерних наук стає поява потужних комп’ютерних систем, розвиток телекомунікаційних мереж, розробка інструментального і прикладного програмного забезпечення, разом з якими зароджується найперспективніший науковий напрям – штучний інтелект (далі – ШІ). Сфери застосування систем ШІ є необмеженими – від створення роботів, що самостійно приймають рішення, до машин із можливостями самонавчання.

Англійський математик А. Тьюрінг у 1950 р. опублікував статтю «Обчислювальні машини та інтелект»², де зазначив, що «наш інтерес до «мислячих машин» виник завдяки машині особливого роду, яку зазвичай називають «електронним, або

цифровим комп’ютером»³. Він запропонував відповіді на запитання: «Чи можуть машини мислити?», і показав, що ці машини призначені для виконання будь-яких операцій подібно людині. Так, обчислювальні машини розв’язують розрахункові задачі будь-якої складності, а оскільки всі цифрові комп’ютери є логічно ідентичними (не треба створювати нову машину під кожну нову задачу) – то їх усі розв’язуватиме лише один комп’ютер, якщо наділити його відповідною програмою»⁴.

Сучасні ІТ впливають на все різноманіття людського буття і сфера судочинства не є виключенням. ШІ є тією інноваційною технологією, яка може вплинути на якість здійснення правосуддя, покращити судові процеси, з одного боку, та сприяти ефективності праці судді, з другого. Отже, використання таких інструментів та сервісів у судовій системі спрямоване на підвищення потенціалу та якості судочинства, а тому їх дослідження є актуальною науковою проблемою. Враховуючи відсутність реальних результатів використання ШІ в судовій системі України та суміжних галузях, вивчення світових практик може виявитися корисним і далекоглядним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейська комісія з ефективності правосуддя Ради Європи (далі – СЕРЕЈ) на 31-му пленарному засіданні у м. Страсбурзі (3–4 грудня 2018 р.) прийняла Європейську хартію етичного використання ШІ

¹ *Примітка.* Стаття написана у межах розробки фундаментальної теми «Теоретичні основи якості кримінального процесуального законодавства України», яка досліджується фахівцями НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

² Turing A M 'Computing Machinery and Intelligence' <<https://www.csee.umbc.edu/courses/471/hahers/turing.pdf>> (дата звернення 23.02.2021)

³ Матвійчук А 'Можливості та перспективи створення штучного інтелекту' (2011) 12 Вісник Національної академії наук України 36–51 http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2011_12_9 (дата звернення 23.02.2021)

⁴ Матвійчук А

у судових системах та суміжному середовищі (European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment)¹ (далі – Хартія).

Прийняття цього документа передувала велика робота, багато дискусій із приводу теперішнього й майбутнього ШІ у праві загалом і судочинстві, зокрема².

Так, Консультативна рада європейських суддів (далі – КРЕС) ще у листопаді 2011 р. підготувала Висновок № 14 (2011) «Судочинство та інформаційні технології»³, у якому йдеться про застосування сучасних ІТ у судах, концентрується увага на можливостях, які пропонують ІТ щодо взаємодії та впливу на судову владу і судочинство.

Рада суддів України затвердила Стратегію розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки⁴ (далі – Стратегія), у тому числі, за напрямом «Електронне правосуддя», реалізація якого передбачає вирішення певних стратегічних питань, серед яких, зокрема, використання інноваційних технологій та поліпшення судового процесу. В документі наголошується, що ІТ – ключовий інструмент для поліпшення доступу до правосуддя, підвищення ефективності судів та управління судовими справами. Стратегія є одним з етапів впровадження Стратегічного плану (далі – СП) розвитку судової влади України, ухваленого на XI З'їзді суддів України, який є вищим органом суддівського самоврядування. Отже, суддівська спільнота усвідомлює перспективність використання інноваційних технологій, що в комплексі з іншими заходами здатні

забезпечити ефективність правосуддя загалом, а отже – довіру суспільства до судів.

У грудні 2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1556-р була схвалена Концепція розвитку ШІ в Україні⁵, зокрема, за напрямом правосуддя. У цьому документі наголошується, що Хартія стала першим кроком Європейської комісії з питань ефективності правосуддя до сприяння відповідальному використанню ШІ в Європейській судовій системі відповідно до цінностей Ради Європи. Отже, завдання вивчення світових стандартів використання ШІ в судовій системі та суміжних галузях є актуальним, та враховуючи відсутність нормативного регулювання використання ШІ у цій царині в Україні, цілком обґрунтованим.

Проблемам та перспективам впровадження ІТ у вітчизняне судочинство, електронному правосуддю останніми роками приділяється все більше уваги з боку наукової фахової спільноти. Так, дослідженням новітніх процесів та процедур у судовій галузі присвячені роботи українських науковців: О. В. Бринцева, Н. Ю. Голубевої, Б. А. Заплотинського, П. В. Казакевича, Н. В. Кушакової-Костицької, В. С. Мильцевої, М. І. Смоковича, А. В. Столітнього та ін. Радутний О. Є. досліджує ШІ як суб'єкта кримінальних правовідносин. Поява та розвиток ШІ у філософському вимірі розглядали, зокрема, А. В. Матвійчук⁶, В. К. Фінн⁷ та ін.

Використання інструментів і сервісів ШІ у судочинстві – це проблема, що потребує подальших теоретичних розробок, урахування безупинний розвиток ІТ, а також викликани такими якісними змінами технологічні нововведення у судовій системі. Судочинство адаптується до нових умов, об'єктивно з'являються нові завдання, а, отже, і потреба у їх розв'язанні.

Метою статті є розгляд світових стандартів та практик використання штучного інтелекту у судочинстві.

Виклад основних положень. КРЕС у Висновку № 14⁸ оцінює ІТ як засіб покращення здійснен-

¹ European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment / Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3–4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699> (дата звернення 25.02.2021)

² Див., наприклад: Rissland Edwina L., Ashley Kevin D., Loui R. P. 'AL and Law: A fruitful synergy' (2003) 150 Artificial Intelligence 1–15. <<https://core.ac.uk/download/pdf/82691469.pdf>>; Dabass J., Dabass B. S. 'Scope of Artificial Intelligence in Law' (Preprints, 2018) <<https://www.preprints.org/manuscript/201806.0474/v1>>; Рейлінг Д. 'Информационные технологии в судах Европы: мнения, практика и инновации' (hcc¹) <home.hccnet.nl/a.d.reiling/html/Information%20Technology%20in%20courts%20in%20Europe%20Russian%20version.pdf>; Reiling Dory. 'Speaking notes. Round table on artificial intelligence in the legal domain' (hcc¹) <home.hccnet.nl/a.d.reiling/html/180627%20AL%20and%20justice%20for%20CEPEJ.pdf>

³ 'Судочинство та інформаційні технології: висновок КРЕС № 14 (2011)' (Судова влада України) <https://court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc> (дата звернення 15.02.2021)

⁴ Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки: Затв. Радою суддів України 11 грудня 2014 р. URL: [http://court.gov.ua/userfiles/strateg_14_20\(1\)](http://court.gov.ua/userfiles/strateg_14_20(1)) (дата звернення 23.02.2021)

⁵ Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження КМУ від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#n8> (дата звернення 23.02.2021)

⁶ Матвійчук А. 'Можливості та перспективи створення штучного інтелекту' (2011) 12 Вісник Національної академії наук України 36–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnau_2011_12_9 (дата звернення 23.02.2021)

⁷ Фінн В. К. *Искусственный интеллект. Методология, применение, философия.* (Красанд, 2011) 447

⁸ 'Судочинство та інформаційні технології: висновок КРЕС № 14 (2011)' (Судова влада України) <https://court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc> (дата звернення 15.02.2021); Рейлінг Д

ня судочинства, що має полегшити доступ до правосуддя, покращити процес розгляду та руху судових справ, підвищити рівень діяльності суду взагалі.

ІТ, на думку КРЕС, відіграє центральну роль в наданні інформації суддям, адвокатам та іншим зацікавленим особам у системі правосуддя, громадськості та ЗМІ. При цьому ІТ мають бути адаптованими до потреб суддів та інших користувачів системи, що, в будь-якому разі не повинно порушувати гарантії та процесуальні права, принцип неупередженості при розгляді справи.

Судді мають брати участь у прийнятті всіх рішень стосовно використання та розвитку ІТ у судовій системі. КРЕС попереджає, що слід брати до уваги потреби тих осіб, які не в змозі використовувати засоби ІТ. Судді повинні бути вповноваженими наполягати на особистій присутності зацікавлених осіб, наданні друківаних документів та усних засіданнях. Крім того, ІТ не можуть замінити повноваження судді стосовно вивчення та оцінки доказів.

КРЕС заохочує використання ІТ із метою посилення ролі судової системи у дотриманні верховенства права у демократичних державах, але застерігає, що ІТ не повинні втручатися у повноваження судді та підривати керівні засади судочинства у відповідності до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (European Convention on Human Rights (далі – ЄКПЛ)).

СЕРЕJ визнає, що сьогодні роль ШІ у суспільстві посилюється. Водночас очікується, що його використання стане засобом ефективного та якісного правосуддя. Цьому висновку передували дослідження, результати науково-практичних конференцій у вигляді рекомендацій, протоколів намірів тощо, в яких були консолідовані думки та погляди як юристів-науковців, так і практиків на проблеми застосування ШІ у правовому середовищі. Більше того, СЕРЕJ сподівається на позитивний ефект від широкого впровадження ШІ для суспільств загалом та судових систем, зокрема. Тому в межах власних повноважень СЕРЕJ офіційно проголосила п'ять фундаментальних принципів, які знайшли своє обґрунтування у Хартії¹.

Хартія призначається особам публічного і приватного права, відповідальним за створення й впро-

вадження інструментів і сервісів ШІ, що включають процес прийняття судових рішень та дані (машинне навчання або будь-які інші методи, що впливають із науки про дані). Також вона має спрямовувати діяльність державних органів, щодо законодавчого (нормативного) регулювання, розвитку, контролю або використанню таких інструментів і сервісів.

Під ШІ Хартія розуміє набір наукових методів, теорій та технологій, що мають на меті відтворення за допомогою машини когнітивних здібностей людського мозку.

Сучасні розробники шукають машини, здатні вирішувати складні задачі або комплекс завдань, які раніше розв'язували люди. Однак термін «штучний інтелект» критикується експертами, які розрізняють «сильний» (здатний вирішувати спеціалізовані та різноманітні проблеми повністю автономно) і «слабкий», або «помірний», штучний інтелект (висока продуктивність у сфері навчання). Окремі експерти доказують, що «сильний» штучний інтелект потребуватиме значних успіхів у фундаментальних дослідженнях, а не лише простих удосконалень ефективності існуючих систем, здатних моделювати світ у цілому. Інструменти, визначені в Хартії, розроблені з використанням методів машинного навчання, тобто на базі «слабкого» штучного інтелекту.

СЕРЕJ наголошує на тому, що використання ШІ має заохочуватися державою, але в межах відповідальності. Державне регулювання цієї сфери потребує спрямування і врахування фундаментальних прав людини, проголошених ЄКПЛ і Конвенцією про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Convention for the protection of individuals with regard to automatic processing of personal data (далі – Конвенція про захист персональних даних)), та принципів Хартії.

Судове рішення у цивільних, господарських та адміністративних справах, що оброблене ШІ, за задумом розробників, допоможе збільшити ймовірність передбачення закону, який застосовується, та його змісту. Щодо кримінальних справ, то при використанні ШІ необхідно враховувати величезну кількість застережень задля недопущення дискримінації на основі конфіденційних даних відповідно до права на справедливий суд. Незалежно від того, де саме застосовується ШІ (наданні юридичних консультацій, розробці або прийнятті судових рішень, консультуванні безпосереднього користувача), важливо, щоб обробка здійснювалась за допомогою зовнішньої та незалежної експертної

¹ European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment / Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3–4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699> (дата звернення 23.02.2021)

оцінки програми, яка є прозорою (транспаретною), безсторонньою, справедливою, сертифікованою.

Принципи ефективного використання ШІ у судочинстві, що проголошені у Хартії – це суттєві характеристики, які відповідають за правильне функціонування системи і без яких її призначення не реалізується.

Першим принципом Хартія називає принцип поваги до фундаментальних прав: має бути забезпечена гарантія відповідності інструментів та сервісів ШІ правам людини і основоположним свободам (перш за все тим, які проголошено ЄКПЛ та Конвенцією про захист персональних даних).

Обробка судових рішень і даних повинна мати чіткі цілі, сумісні із правами і свободами та бути гарантованою ЄКПЛ і Конвенцією про захист персональних даних. При використанні інструментів ШІ у випадках правового спору, допомоги у прийнятті судового рішення або надання керівництва громадськості необхідно забезпечити дотримання/не порушення гарантій права на доступ до правосуддя та права на справедливий суд (рівність прав та повага до змагального процесу). Крім того, обов'язковим є належне додержання принципів верховенства права та незалежності судді у процесі прийняття рішень.

Тому перевага має надаватися таким типам програмних розробок: або «етичним за задумом» («ethical-by-design», етичний вибір за інерцією здійснюється розробниками програми і тому не залишається користувачу), або «орієнтованим на права людини» («human-rights-by-design»). Це означає, що на окремих етапах проектування та навчання програми інтегруються правила, які забороняють прямі або непрямі порушення захищених конвенціями фундаментальних прав.

Другий принцип – принцип недискримінації, що передбачає створення дієвих запобіжників розвитку або посилення будь-якої дискримінації між особами або групами осіб.

ШІ здатен виявити існуючу дискримінацію шляхом групування систематизованих даних щодо окремих осіб або груп осіб, тому державні та приватні уповноважені особи повинні переконатися, що інструменти ШІ не відтворюють та не посилюють таку дискримінацію, а також не призводять до детермінованих аналізів або використання. Особлива увага має бути привернута як на фазу розвитку, так і на фазу розгортання, особливо, коли обробка безпосередньо або опосередковано базується на «чутливих» даних, серед яких: расова/етнічна приналежність; соціально-економічне ста-

новище; політичні погляди; релігійні/філософські вірування; членство у професійних спілках; генетичні/біометричні дані; дані, пов'язані зі здоров'ям або сексуальним життям/орієнтацією. При виявленні фактів такої дискримінації уповноваженим особам необхідно застосувати коригувальні заходи для обмеження/нейтралізації цих ризиків. Проте для її подолання слід заохочувати використання засобів машинного навчання та багатодисциплінарного наукового аналізу.

Третій принцип – принцип якості та безпеки, що передбачає повагу до обробки судових рішень та даних, коли необхідно використовувати сертифіковані джерела та нематеріальні дані з моделями, розробленими міждисциплінарним способом, у безпечному технологічному середовищі. Розробники моделей машинного навчання мають тісно співпрацювати з експертами відповідного напрямку у системі правосуддя (суддями, прокурорами, адвокатами тощо) та дослідниками/науковцями в галузях права та соціальних наук (наприклад, економістами, соціологами та філософами). Отже, формування змішаної проектної команди в нетривалих циклах створення функціональних моделей – один з організаційних методів, що надає можливість скористатись міждисциплінарним підходом. Існуючі етичні гарантії повинні постійно поширюватися серед проектних груп та посилюватися за допомогою зворотного зв'язку.

Дані, засновані на судових рішеннях, які входять до програмного забезпечення, що реалізує алгоритм машинного навчання, повинні надходити від сертифікованих джерел і не піддаватися змінам, доки вони фактично використовуються механізмом навчання.

Окрім того, створені моделі та алгоритми також мають зберігатися і використовуватися у захищеному середовищі з метою забезпечення цілісності і непорушності системи.

Четвертий принцип – принцип відкритості (транспарентності), безсторонності і чесності, що передбачає доступні й зрозумілі способи обробки даних та задіяння зовнішніх перевірок.

СЕРЕJ вважає, що важливо досягти балансу між інтелектуальною власністю на певні методи обробки та необхідністю прозорості (доступу до процесу проектування), безсторонності (відсутності упередженості), справедливості та інтелектуальної цілісності (пріоритет інтересів справедливості) при використанні інструментів, які можуть мати юридичні наслідки або суттєвий вплив на життя людей. Слід чітко визначити, що ці заходи застосовуються

до проектування та експлуатації ланцюгів, оскільки процес відбору та якість і організація даних прямо впливають на фазу навчання.

Перший варіант включає повну технічну прозорість (наприклад, відкритий вихідний код і документацію), яка іноді обмежується захистом комерційної інформації. До системи також можуть додаватися зрозумілі пояснення (для опису того, в який спосіб виробляються результати) шляхом спілкування (комунікації), наприклад, про природу послуг, що пропонуються; розроблені інструменти; показ та ризики помилок. Незалежним органам та експертам має доручатися сертифікація й перевірка методів обробки або надання попередньої консультації. Органи державної влади мають проводити сертифікацію, яка підлягатиме регулярному перегляду.

П'ятий принцип – принцип «під контролем користувача» наголошує на виключенні підходу, який наказує, та на існуванні гарантії поінформованості суб'єкта-користувача, який контролює свій вибір (своє рішення). Автономність користувача має бути збільшена і не обмежуватися інструментами та сервісами ШІ. Користувач у будь-який момент має мати можливість переглянути судові рішення та дані, які використовуються ним, і не продовжувати обов'язкову прив'язку до цих рішень та даних, враховуючи специфічні особливості конкретної судової справи.

Користувач повинен бути поінформований чітко та зрозумілою мовою щодо обов'язковості, чи не обов'язковості рішення, яке запропоноване інструментом ШІ із прив'язкою до різних доступних опцій, а також про його право на отримання юридичної консультації та право на доступ до суду. Він також повинен бути чітко поінформованим про будь-яку попередню обробку судової справи шляхом застосування ШІ до або під час судового процесу і мати право на заперечення, вимагаючи, щоб його справа була розглянута судом у контексті ст. 6 ЄКПЛ. Іншими словами, при впровадженні будь-якої інформаційної системи, заснованої на ШІ, повинна бути розроблена програма комп'ютерної грамотності для її користувачів та запропоноване обговорення за участю фахівців системи правосуддя.

СЕРЕJ наполягає на тому, щоб принципи, проголошені Хартією, застосовувались повсюдно у судових системах, а їх реалізація моніторилась та оцінювалась державними і приватними суб'єктами з метою постійного вдосконалення практики.

На думку професійного судді Д. Рейлінг (Нідерланди), яка активно бере участь у дискусіях з питань застосування ІТ в правовій сфері, ШІ у судочинстві¹, останній може бути корисним для різних видів судових справ, але з деякими відмінностями. Так, аналізуючи статистику розгляду судами Нідерландів судових справ, вона помітила, що із 1,5 млн. справ на рік велику частку складають, так звані, рутинні справи – справи з передбачуваним результатом, у яких рішення виносяться на основі наданої інформації. Це характерно, в більшій мірі, для судових справ із сімейних та трудових відносин. Суд у таких справах розглядає механізм вирішення правового конфлікту, запропонований сторонами цього конфлікту, з точки зору його законності і нагадує нотаріуса. До таких справ можна віднести, наприклад, розлучення подружжя за наявності взаємної згоди, встановлення батьківського піклування, припинення трудових відносин тощо. Отже, судові рішення у таких справах є документом, який значною мірою виробляється автоматично, підтверджуючи, що домовленість відповідає закону.

У більш складних справах, де наявний спір про право, а особливо у кримінальних справах, потреби в ІТ взагалі та ШІ, зокрема, інші. Отже, ШІ може виконувати несхожі ролі для різних видів справ (типів процесів) у судах.

ШІ здатен структурувати інформацію. У складних судових справах може бути корисним розпізнавання образів у текстових документах та файлах справ. Наприклад, у США є пошук електронної інформації (eDiscovery) – процес виявлення, збору та надання відомостей, що зберігаються на цифрових носіях. eDiscovery використовує метод навчання у технології ШІ щодо винайдення найкращого алгоритму пошуку релевантних розділів у великому масиві інформації. Сторони у справі погоджують пошукові терміни та кодування, що будуть використовуватися. Суддя визначає докази. Цей процес значно швидший та точніший, ніж пошук, зроблений людиною. Ця методологія дослідження документів визнана судами США та Великої Британії.

ШІ може консультувати, надавати корисні поради особам, які шукають розв'язання своїх юридичних проблем, та правникам. У такому випадку ШІ не лише надає релевантну інформацію, а й відповіді на запитання користувачу. Користувач

¹ Напр., Рейлінг Д.; Reiling Dory

є вільним, він може скористатися або не скористатися порадою. Ця здатність ШІ стає можливістю певної особи запобігти майбутній правовій суперечці. Підтримка у розробці судового рішення або принаймні його частини може зробити процес його прийняття позбавленим монотонних дій. Перевіреним прикладом є Solution Explorer («Оглядач рішень» – зовнішній інтерфейс CRT, використовує питання-відповіді для надання індивідуалізованої юридичної інформації зрозумілою мовою, а також безкоштовні інструменти самопомочі для вирішення спорів без необхідності подачі позову до суду, застосовує базову форму ШІ – експертну систему, яка спеціалізовані юридичні знання робить широко доступними для громадськості) у цивільному суді (CRT) в Британській Колумбії у Канаді, який використовує ШІ, і є одним із перших прикладів онлайн-вирішення судових спорів у світі.

ШІ викликає високий рівень інтересу до себе завдяки можливості до передбачити результати судового розгляду. Непередбачуваний результат судової справи є ризиком. При більш складних справах цей ризик зростає. Отже, цікавим є саме той ШІ, який при прогнозуванні зменшує такий ризик.

Група американських учених розробила програму, здатну передбачити результати судового розгляду справ у Верховному Суді США. Ця програма використовує інформацію по справі, а також про політичні уподобання та проведення голосування окремих суддів. Програмою заявлена сімдесят відсотків точність результату.

Ще один приклад – прогноз ШІ рецидиву у кримінальних справах у США. Американські судді використовують цей інструмент у своїй щоденній практиці. Разом із тим доведено, що він переоцінює ймовірність рецидиву у афро-американських підсудних, оскільки використовує дані з минулого.

Міністерство юстиції Естонії звернулось до IT-спеціалстів з проханням створити робота-суддю, який вирішуватиме спори за дрібними позовами до 7 тис. євро. Метою його запровадження є значне зниження навантаження на державний апарат. Проект знаходиться на стадії розробки. Очікується, що стартує він із розгляду справ про конфлікти з контрактами. Передбачається, що обидві сторони будуть завантажувати всі необхідні документи та іншу відповідну інформацію, а програма прийматиме рішення, яке пізніше може бути оскаржене в суді. Розробник запевняє, що система

буде коригуватися після отримання відгуків від юристів і судді¹.

На дискусійне протягом останніх двадцяти років запитання про заміну суддів роботами, наприклад, Д. Рейлінг відповідає, що у найближчому майбутньому це неможливо. Її аргументи: знадобиться багато років, доки ШІ відповідатиме праву на справедливий суд, стандарту, визначеному ст. 6 ЄКПЛ; поки що він здатен надавати допомогу у пошуку та структуруванні інформації, а також поради та пропозиції на правові запити за умови її постійного поповнення². Із фахівцем важко не погодитись.

Висновки. Із середини 90-х років ХХ століття ведуться дискусії про заміну суддів роботами. Дійсно, роботи і комп'ютери все більше беруть на себе фізичну і розумову працю людини. Світовими практиками доведено корисність ІТ для правосуддя, особливо у випадку необхідності обробляти великі обсяги інформації, приймати складні рішення, є й певні здобутки та невдачі при використанні ШІ у судових системах та суміжних галузях різних країн. Досвід використання інноваційних технологій за окресленими напрямками у технологічно високо розвинутих країнах потребує вивчення, він може стати у нагоді при розробці конкретних дій для реформування української судової системи.

Указом Президента України від 07.08.2019 р. № 584³ було затверджено Положення про Комісію з питань правової реформи та її персональний склад (варто сказати, що аналогічні Укази № 440/2010 та № 826/2014 видавались Президентами України у 2010 р. і в 2014 роках). Основним завданням Комісії є сприяння подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина з урахуванням міжнародних зобов'язань України. В Комісії окремо утворена робоча група з питань розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя, до якої увійшли професійні судді, авторитетні науковці, народні депутати України. Отже, сподіваємось, що політична воля на створен-

¹ 'В Естонії вже працюють над створенням робота-судді' (LEGALHUB.ONLINE. 27.03.2019) <<https://legalhub.online/legal-tech/uryad-estoniyi-zvernuvsya-do-it-spetsialista-dlya-stvorenniya-roboty-suddi/>> (дата звернення 23.02.2021)

² Reiling Dory

³ Про Комісію з питань правової реформи : Указ Президента України від 07.08.2019 р. № 584 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421/2019#n11> (дата звернення 23.02.2021)

ня ефективного, доступного, прозорого та сучасного судочинства в Україні наразі вже є.

В Україні задля актуалізації критично важливих для суспільства питань створений Всеукраїнський форум «Україна 30», в рамках якого 1–3 березня цього року обговорювалась тема «Розвиток правосуддя». У якості головного елементу системи удосконалення процесу судочинства і судової реформи, на думку учасників форуму, має стати впровадження цифрових технологій відправлення правосуддя.

У глобального суспільства виникають сумніви у здатності ШІ до поваги фундаментальних прав, захисту даних, справедливого суддівства. Враховуючи це, Рада Європи прийняла першу Етичну хартію використання ШІ в судових системах та суміжному середовищі. Положення Хартії мають бути одночасно імplementовані розробниками інструментів та сервісів ШІ у свої програми, і державою

як гаранта дотримання прав людини в правове регулювання їх застосування в судочинстві. Відповідальність за втілення та дотримання етичних принципів, проголошених у Хартії (поваги до фундаментальних прав; недискримінації; якості та безпеки; відкритості (транспарентності), безсторонності і чесності; «під контролем користувача»), перенесено на стадії їх винайдення, виробництва та використання. Звичайно, що світові стандарти використання ШІ в судових системах та суміжних галузях є дороговказом для вітчизняного судочинства, які мають бути враховані при розробці механізму та інструментів національного нормативно-правового регулювання інноваційних технологій у цій царині.

Національне правосуддя осучаснюється. Цей процес, принаймні зараз, видається довготривалим, а отже, виникатиме необхідність подальших теоретичних досліджень і наукових розробок.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment / Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3–4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699>
2. Pro Komisiuu z pytan pravovoi reformy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 07.08.2019 r. № 584 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421/2019#n11> (in Ukrainian)
3. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnogo intelektu v Ukraini : rozporiadzhennia KМУ vid 02.12.2020 r. № 1556- r URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#n8> (in Ukrainian)
4. Stratehiiia rozvytku sudovoi systemy v Ukraini na 2015–2020 r. : zatv. Radoiu suddiv Ukrainy 11 hrudnia 2014 roku URL: [http://court.gov.ua/userfiles/strateg_14_20\(1\)](http://court.gov.ua/userfiles/strateg_14_20(1)) (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

1. Finn V K *Iskustvennyi intellect. Metodologiiia, primeneniie, filosophiia* [Artificial intelligence. Methodology, application, philosophy] (Krasand, 2011) 447 (in Russian)

Journal articles

2. Matviichuk A 'Mozhlyvosti ta perspektivy stvorennia shtuchnogo intelektu' [Opportunities and prospects for creating artificial intelligence] 2011 (12) *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy* 36–51 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2011_12_9> (in Ukrainian)
3. Rissland Edwina L, Ashley Kevin D., Loui R. P. 'AL and Law: A fruitful synergy' (2003) 150 *Artificial Intelligence* 1–15 <<https://core.ac.uk/download/pdf/82691469.pdf>>

Websites

4. Dabass J, Dabass B S 'Scope of Artificial Intelligence in Law' (Preprints, 2018) <<https://www.preprints.org/manuscript/201806.0474/v1>>
5. Reiling D 'Informatsionnye tehnologii v sudach Yevropy: mneniia, praktika I innovatsii' [Information Technology in European Courts: Opinions, Practice and Innovation] (hcc') <[home.hccnet.nl/a.d.reiling/html/Information %20Technology %20in %20courts %20in %20Europe %20Russian %20version.pdf](http://home.hccnet.nl/a.d.reiling/html/Information%20Technology%20in%20courts%20in%20Europe%20Russian%20version.pdf)> (in Russian)

6. 'Speaking notes. Round table on artificial intelligence in the legal domain' (hcc') <home.hccnet.nl/a.d.reiling/html/180627%20AL%20and%20justice%20for%20CEPEJ.pdf>
7. 'Sudochinstvo ta informatsiini tehnologii : vysnovok KRES № 14 (2011)' [Judiciary and information technology: the conclusion of the CJEU № 14 (2011)] (Sudova vlada Ukrainy) <https://court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc> (in Ukrainian)
8. Turing A M 'Computing Machinery and Intelligence' <<https://www.csee.umbc.edu/courses/471/hahers/turing.pdf>>
9. 'V Estonii vzhe pratsiuiut' nad stvoreniam robota-suddi' [Estonia is already working on a robot judge] (*LEGALHUB. ONLINE*. 27.03.2019) <<https://legalhub.online/legal-tech/uryad-estoniyi-zvernuvsya-do-it-spetsialista-dlya-stvorenniya-robota-suddi/>> (in Ukrainian)

Репина Ю. С. Світові стандарти та практики використання штучного інтелекту у судочинстві

Стаття присвячена вивченню проблем впливу процесу інформатизації на сферу судочинства, появи інноваційних технологій та їх впровадження у судові процеси. Вкрай актуальною є розробка цих проблем, виходячи із очікуваного спрямування інноваційних технологій, їх інструментів та сервісів на підвищення потенціалу та якості судочинства.

Обґрунтовується, що інноваційні технології істотно поліпшують організацію судових процесів і що вагоме місце серед них мають зайняти технології штучного інтелекту, які нині стали популярним аргументом переважно ненаукових дискусій, присвячених темі реформування вітчизняної судової гілки влади. Щодо дійсно наукових досліджень використання штучного інтелекту, його впливу на результативність та ефективність судочинства, то їх дуже мало. Прогнозується і науковцями, і практиками, що підвищенню якісних показників роботи судів має сприяти, зокрема, використання штучного інтелекту.

Метою статті є розгляд світових стандартів та практик використання штучного інтелекту у судочинстві. Аналізуються інструменти та сервіси штучного інтелекту у судочинстві. Досліджуються вимоги, які висувуються міжнародними інституціями та фахівцями щодо умов запровадження штучного інтелекту у судочинство, проблеми та перспективи його використання у правосудді. Наголошується на обов'язковості обережного і добре поміркованого застосування штучного інтелекту у правосудді.

Практикою доведено, що використання інформаційних технологій у судовій галузі – це безальтернативна необхідність при виконанні завдань, пов'язаних із збиранням, пошуком, обробкою та зберіганням великих обсягів даних, прийнятті складних рішень тощо. Але цілком виправдано виникають сумніви у здатності штучного інтелекту поважати фундаментальні права людини, забезпечувати захист персональних даних, виносити справедливі судові рішення. Враховуючи це, Європейська комісія з ефективності правосуддя Ради Європи (СЕРЕJ) прийняла першу Етичну хартію використання штучного інтелекту в судових системах та суміжному середовищі.

На підставі проведеного дослідження автор робить висновок про неминучість подальшої інформатизації вітчизняного судочинства, а, отже, й про необхідність всебічних досліджень міжнародного досвіду, здобутків і провалів при використанні штучного інтелекту в цій галузі, а також осучаснення правосуддя у такий спосіб.

Ключові слова: штучний інтелект, інформаційні технології, правосуддя, судочинство, етичні принципи, робот-суддя, СЕРЕJ

Репина Ю. С. Международные стандарты и практики использования искусственного интеллекта в судебных системах

Статья посвящена изучению проблем влияния процесса информатизации на сферу судопроизводства, появления инновационных технологий и их внедрения в судебные процессы. Крайне актуальной видится разработка этих проблем, учитывая ожидаемый эффект от использования инновационных технологий, их инструментов и сервисов на повышение потенциала и качества судебного производства.

Обосновывается, что инновационные технологии существенно совершенствуют организацию судебных процессов и что весомое место среди них займут технологии искусственного интеллекта, которые в настоящее время стали популярным аргументом преимущественно ненауковых дискуссиях, посвященных теме реформирования отечественной судебной ветви власти. В это же время действительно научных исследований использования искусственного интеллекта, его влияния на результативность и эффективность судопроизводства очень мало. Прогнозируется и учеными, и практиками, что на повышение качественных показателей работы судов может повлиять, в частности, использование искусственного интеллекта.

Цель статьи – рассмотрение международных стандартов и практик использования искусственного интеллекта в судебных системах. Анализируются инструменты и сервисы искусственного интеллекта при судопроизводстве. Исследуются требования, которые выдвигают международные институции и специалисты, к условиям введения искусственного интеллекта в сферу юстиции, проблем и перспектив его использования в право-

судии. Высказывается предупреждение по поводу осторожного и тщательно продуманного применения искусственного интеллекта в правосудии.

Практика показала, что использование информационных технологий в судебной отрасли – это безальтернативная необходимость при решении задач, связанных со сбором, поиском, обработкой и хранением огромных объемов данных, принятии сложных решений и др. Но также полностью оправданно появление сомнений в способности искусственного интеллекта уважать фундаментальные права человека, обеспечивать защиту персональных данных, выносить справедливые судебные решения. Учитывая эти и другие обстоятельства, Европейская комиссия по эффективности правосудия Совета Европы (СЕПЕJ) приняла первую Европейскую хартию этического использования искусственного интеллекта в судебных системах и смежных областях.

В результате проведенного исследования автор делает вывод о неизбежности дальнейшей информатизации отечественной судебной системы, и, следовательно, необходимости всесторонних исследований международного опыта, достижений и провалов при использовании искусственного интеллекта в данной сфере, а также модернизации правосудия таким способом.

Ключевые слова: искусственный интеллект, информационные технологии, правосудие, судопроизводство, этические принципы, робот-судья, СЕПЕJ

Riepina Yu. S. Global Standards and Practices of Artificial Intelligence Applying in Judicial Systems

The article is devoted to the study of the problems of the influence of the informatization process on the sphere of justice, the emergence of innovative technologies and their implementation in judicial systems. The development of these problems seems to be extremely urgent, taking into account the expected effect of the use of innovative technologies, their tools and services on increasing the potential and quality of judicial proceedings.

It is substantiated that innovative technologies significantly improve the organization of trials and that artificial intelligence technologies will take a significant place among them, which have now become a popular argument in predominantly unscientific discussions on the topic of reforming the Ukrainian judicial system. At the same time, there is very little really scientific research on the use of artificial intelligence, its impact on the productivity and efficiency of justice. It is predicted by both scientists and practitioners that, in particular, the use of artificial intelligence may affect the improvement of the quality indicators of the work of courts.

The purpose of the article is to review global standards and practices for the use of artificial intelligence in judicial systems. Artificial intelligence tools and services in justice are analyzed. The article examines the requirements put forward by global institutions and experts to the conditions for the introduction of artificial intelligence into the sphere of justice, the problems and prospects of its use in justice. A warning is issued against the careful and carefully considered use of artificial intelligence in justice.

Practice has shown that the use of information technologies in the judicial industry is an uncontested necessity when solving problems related to the collection, search, processing and storage of huge amounts of data, making complex decisions, etc. But it is also fully justified to raise doubts about the ability of artificial intelligence to respect Fundamental Rights, ensure the protection of personal data, make fair judgments. With these and other circumstances in mind, Council of Europe European Commission for the efficiency of justice (СЕПЕJ) adopted the first European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment.

As a result of the study, the author concludes that further informatization of the Ukrainian judicial system is inevitable, and, therefore, the need for comprehensive research of international experience, achievements and failures in the use of artificial intelligence in this area, as well as the modernization of justice in this way.

Keywords: artificial intelligence, information technology, justice, judicial systems, ethical charter, robot judge, СЕПЕJ

Стаття надійшла до редакції: 22.03.2021 р.

Прийнята до друку: 20.04.2021 р.